

LITERARNOPREVODNE IZMENJAVE S KITAJŠČINO

Mojca Pretnar

1 Uvod

Ko govorimo o prevajanju iz kitajskega jezika, je treba najprej pojasniti, kaj kitajski jezik sploh je. Kitajska v vsem svojem obsegu in raznolikosti prebivalstva nima enega skupnega jezika »kitajščine«, ta izraz običajno zaznamuje uradni jezik, mandarinščino (*putong hua* 普通话), jezik, ki ga govori večinsko prebivalstvo Han in ki naj bi ga znali vsi državljani, da bi tako presegli velike razlike med dialekti in celo različnimi jeziki. Številni izmed 55 manjšinskih narodov, ki prebivajo na ozemlju Kitajske, namreč pripadajo drugim, nesinitskim jezikovnim skupinam. Mandarinščina je uradni knjižni jezik na Kitajskem, Tajvanu, v Hongkongu in Singapurju. Razlikam v govorjenem jeziku pa kljubuje pisava, ki je enaka za vse, četudi Tajvan in Hongkong ohranjata nekoliko kompleksnejšo tradicionalno pisavo, medtem ko jo je Kitajska v petdesetih letih 20. stoletja poenostavila. Jezikovno pestrost je zgodovinsko prikrival knjižni jezik, t. i. klasična kitajščina (*wenyanwen* 文言文), ki je ves čas precej odstopala od pogovornega jezika (*baihua* 白话) in bila tako razumljiva zgolj izobraženi eliti. Šele po literarni revoluciji 1917 in gibanju 4. maja 1919 je pogovorni jezik postal tudi knjižni jezik in jezik literatov.

Literarno prevajanje iz kitajščine ima v slovenskem prostoru relativno kratko zgodovino, študije s področja prevodoslovja pa v glavnem nadomeščajo kratke opazke v spremnih besedah nekaterih prevodov.

Slovinci smo sicer prve drobce kitajske literature lahko prebirali že več desetletij, a prek prevodov iz drugih jezikov. Neposredne prevode iz kitajščine pa smo dobili šele s prvimi strokovnjaki s področja sinologije na repu 20. stoletja. Kitajska je konec sedemdesetih let počasi začela odpirati vrata tujcem in zaradi dobrih odnosov z Jugoslavijo so se tam lahko šolali naši prvi strokovnjaki. Po Titovem obisku Kitajske leta 1977 je bila

Jugoslavija ena redkih držav, ki je s Kitajsko spletala tesne prijateljske stike – do krvavih demonstracij 4. 6. 1989 na Trgu nebeškega miru v Pekingu, ki jih je tudi Jugoslavija ostro obsodila. Zaradi svojih notranjepolitičnih izzivov Kitajska sprva ni bila naklonjena razpadu Jugoslavije, s katero se je v dveh predhodnih desetletjih spoprijateljila, z vsako republiko posebej. Kljub temu je Sloveniji po osamosvojitvi uspelo pridobiti priznanje samostojnosti in vzpostaviti diplomatske odnose. Kmalu zatem je na Filozofski fakulteti zaživel lektorat kitajskega jezika, kjer sta poučevala kitajščino najprej Andrej Snedec in nato Mitja Saje. Tudi po osamosvojitvi Slovenije sta državi tkali živahne kulturne in druge povezave. Ob začetku delovanja Oddelka za afriške in azijske študije (pozneje Oddelek za azijske študije) na Filozofski fakulteti leta 1995 pa so ob širjenju znanja kitajščine počasi začeli kapljati tudi neposredni prevodi.

Nabor neposrednih prevodov iz zadnjih štirih desetletij je še vedno precej skromen, zaradi specifičnih značilnosti tako kitajske literarne zgodovine kot jezika in poetike pa so dela tudi žanrsko omejena predvsem na prevode modernih in sodobnih proznih del in poezije, ko se je kitajska poetika že približala zahodni, ter na nekaj prevodov tradicionalne poezije. Prevajalci pa vztrajno raziskujejo načine, kako premostiti včasih zelo oddaljene bregove dveh poetik.

2 Zgodovina prevodnih tokov iz kitajščine in obratno

2.1 Kitajska literatura v slovenščini

Prvi stik s kitajsko literaturo v slovenskem jeziku predstavljajo posredni prevodi iz drugih evropskih jezikov (iz nemščine, ruščine, angleščine in francoščine ipd.), ki še vedno predstavljajo temeljno vez do daljne kulture. To so razdrobljeni prevodi stare kitajske lirike, ki so se tu in tam pojavili v *Ljubljanskem zvonu* (Pogačnik 1958, 465), Gradnikova zbirka *Kitajska lirika* in delni prevodi štirih klasičnih romanov iz obdobja dinastij Ming (1368–1644) in Qing (1644–1912): *Razbojniki iz močvirja Ljansan* (*Shui hu chuan* 水浒传), *Potovanje na zahod* (*Xi you ji* 西游记), *Sanje v rdeči sobi* (*Hou long meng* 红楼梦) in *Lepe gospe z bogatega dvora* (*Jin ping mei* 金瓶梅). Od štirih temeljnih romanov nam manjka v prevodu le *Povest o treh kraljestvih* (*San guo yan yi* 三国演义), roman *Lepe gospe z bogatega dvora* in še neprevedeni roman *Učenjaki* (*Rulin Waishi* 儒林外史) pa sta bila med glavne klasične romane vključena pozneje.

Tudi sedaj ko že obstaja manjši krog ljudi, ki prevajajo neposredno iz kitajščine, več (popularne) kitajske literature v slovenščini lahko prebiramo prek posrednih prevodov. Prvi neposredni prevodi, ki so zaorali v ledino prevajanja kitajske literature, so bili plod lastnih zanimanj prevajalcev, ki so (še posebej v prevodih poezije) iskali možnosti, da nove ali drugačne literarne oblike in vidike poetičnega jezika poustvarijo v slovenskem jeziku. Medtem pa se je odpirala tudi Kitajska, zanimanje za njeno literaturo se je

razširilo in v Slovenijo prineslo prevode nekaj v svetu prepoznanih in nagrajenih avtorjev in del, še več pa posrednih prevodov uspešnic.

Poleg knjižnih izdaj prevedenih del v zadnjih letih v slovenskih prevodih nastopajo tudi udeleženci literarnih festivalov: festivala Dnevi poezije in vina in Vilenica sta gostila sodobne kitajske ustvarjalce, ki so večinoma prek neposrednih prevodov poezije dobili besedo v slovenskem jeziku (Bei Dao 北岛 2019, Wang Ying 王寅 2018, Ouyang Jianghe 欧阳江河 2017, Yang Lian 楊煉 2013, Zhao Si 赵四 2013, Wang Jiaxin 王家新 2012).

Kitajski jezik pa ni uradni jezik le na Kitajskem, ampak tudi na Tajvanu, ki živi svojo politično realnost, ki je vplivala tudi na jezik in kulturo, a je s Kitajsko tesno povezan. V zadnjih letih je bilo nekaj pozornosti namenjene tudi tajvanski literaturi, pisani v kitajskem jeziku, ki smo jo spoznali iz peščice prevodov modernih in sodobnih kratkih zgodb in romana.

2.2 Slovenska literatura v kitajščini

Podobno kot pri nas je tudi Kitajska začela odstirati tančico in kukati v slovensko literaturo prek posrednih prevodov večinoma iz slovanskih jezikov in tako spoznala nekaj del temeljnih slovenskih literarnih ustvarjalcev. Na Kitajskem je na začetku 20. stoletja prevajalska dejavnost doživela izjemen razcvet (Lao 1994, 307) in leta 1923 je v 5. številki *Mesečnika za povesti* (*Xiaoshuo yuebao* 小说月报) izšel članek »Jugoslovanske književnosti novega časa«, v katerem so omenjeni Jernej Kopitar, France Prešeren, Fran Levstik, Ivan Cankar, Oton Župančič idr. Kmalu po tem pa so začeli prevajati dela. Izšla je tudi posebna številka »Književnosti zatiranih narodov« (Diao 1988, 97). Tako so v kitajščini lahko prebirali iz jugoslovanskih jezikov prevedeno poezijo Franceta Prešerna (Diao 1988, 97), 1929 pa je izšla tudi *Zbirka kratke proze iz svetovne književnosti novega časa* (*Jindai shijie duanpian xiaoshuo ji* 近代世界短片小说集), v katero je bil vključen prevod Cankarja (prav tam).

Med prvimi sta leta 1950 v kitajščini zaživela slovenska junaka *Jurij Kozjak* (Komelj 1960, 8) in *Martin Krpan*, slednje delo je bilo prevedeno iz esperanta (Levstik 1967). Več pozornosti je jugoslovanska literatura v daljni deželi dobila po ustanovitvi LR Kitajske 1949 in z novo fazo prevodne izmenjave, ko je v prevodu zaživel Cankarjev *Hlapec Jernej in njegova pravica*, Prešernova pesniška zbirka z 39 pesmimi in spremno besedo, »Sonetni venec« pa je našel mesto v *Cvetniku tujih knjižnih del* (Diao 1988, 98), pozneje pa tudi kot samostojna dvojezična publikacija, ki je sicer izšla s pomočjo slovenskih strokovnjakov (Prešeren b. d.). Še bolj se je prevajanje razmahnilo v novem tisočletju. Gou Chengyi 勾承益, sicer strokovnjak za kitajsko literaturo, ki je nekaj let kot gostujoči kitajski lektor deloval v Sloveniji, je poskrbel za posredni prevod Cankarjevih *Podob iz sanj*, Jurčičevega *Jurija Kozjaka* in Potrčevega romana *Na kmetih*. Svoja dela so v kitajščini

predstavili tudi Tomaž Šalamun in Aleš Šteger v več pesniških zbirkah, Drago Jančar, Andrej Medved, Evald Flisar, Dane Zajc in drugi.

V zadnjih desetletjih je tudi Kitajska dobila nekaj neposrednih prevodov. Pod okriljem lektorata za slovenski jezik v Pekingu (Beijing Foreign Studies University) in s pomočjo odličnih študentov so pot v kitajsko kulturo našli Ivo Stropnik, Andrej Blatnik, Feri Lainšček, Črtomir Šinkovec in drugi, prevodi njihovih del pa so objavljeni v literarnih revijah. Bolj odmeven je bil prevod poezije Srečka Kosovele, ki ga je pripravila Yuan Fan 袁帆 (2017). S tem ko je slovenščina postala predmet študija slovenistike pa si lahko nadejamo, da se bo nabor neposrednih prevajalcev še razširil.

Med proznimi deli gre omeniti še Wang Huiqin 王惠琴 in Ren Zengqiang 任增强, ki sta poskrbela za prevod Jurčičeve *Kozlovske sodbe v Višnji Gori* (2018), ki je v ilustrirani verziji prilagojena za mlajše bralce. Poleg drugih del Wang Huiqin v obliki dvojezičnih slikanic, ki so avtorska dela oz. plod neposrednega prevajanja, pa se je posredno v kitajščini predstavilo že mnogo slovenskih avtorjev otroške literature in ilustratorjev, med drugimi Anton Ingolič, Svetlana Makarovič, Fran Milčinski Ježek, Tone Seliškar, Lila Prap, Mojca Osojnik, Sanja Pregl, Helena Kraljič, Aksinja Kermauner, Manica Musil, Peter Svetina, Milan Dekleva, Cvetka Sokolov, Nina Mav Hrovat, Ida Mlakar, Tatjana Pregl, Bina Štampe Žmavc, Žiga Gombač, Maja Kastelic idr. Več že omenjenih avtorjev in njihovih del je Kitajsko-evropski mednarodni literarni festival (*Zhong Ou guoji wenxue jie* 中欧国际文学节, 2022) vključil med »10 najboljših slovenskih literarnih mojstrov in v kitajskem prevodu«, skupaj s priporočili za branje avtorjev, ki še nimajo v kitajščino prevedenih del (Alma Karlin, Gabriela Babnik idr.). Prevajanje slovenske literature v kitajski jezik je večkrat podprla tudi JAK. Po podatkih na spletni strani JAK so bili v letih 2009–2021 s prevajalsko subvencijo podprti (posredni) prevodi del Evalda Flisarja, Andreja Medveda, Daneta Zajca, Edvarda Kocbeka, Ide Mlakar in Bine Štampe Žmavc ter večkrat Aleša Štegra in Lile Prap.

3 Žanri, ki se prevajajo

Začetek kitajske literature predstavlja poezija – *Knjiga pesmi* (*Shijing* 诗经) – in tudi prvi stik s posrednimi prevodi v slovenščino se je začel skozi liriko, prevodi poezije neposredno iz kitajščine pa pokrivajo tako tradicionalno kot moderno in sodobno poezijo. Za razliko od kitajskih dram, romanov ali kratke proze, ki so že skozi zgodovino kljubovali okostenelemu knjižnemu jeziku in so bili tesno navezani na pogovorni jezik, je v poeziji vse do moderne dobe vladala klasična kitajščina s svojimi dodelanimi in zelo kompleksnimi oblikami. Šele moderna poezija v začetku 20. stoletja je našla načine, kako se iztrgati iz primeža tradicije in pot v svobodo izražanja v pogovornem jeziku onkraj tradicionalnih oblik. Nekaj poezije je našlo prostor v samostojnih zbirkah, kot so *Wang Wei, Kitajska meglena poezija, Sodobna kitajska poezija, Puščavnik, Bei*

Dao, Yang Lian, del pa se nahaja v okviru monografij ter v akademskem in literarnem revialnem tisku.

Prevodi kratke proze nekoliko bolj sistematično pokrijejo bolj ali manj celo 20. stoletje: prvi zbirki moderne kratke proze *Sužnjevo srce* so se pridružili še antologija sodobne kitajske kratke proze *Naj živi sto cvetov*, zbirka Lu Xunovih 鲁迅 del *Dnevnik nekega norca in druge zgodbe* in antologija moderne in sodobne kitajske in tajvanske kratke proze *Zgodbe iz Kitajske in s Tajvana*.

V slovenščino je prevedenih tudi nekaj sodobnih romanov, prvemu neposredno iz kitajščine prevedenemu romanu *Odvečna* je sledil roman *Rikša*, v zadnjih dveh desetletjih, ko so se kitajski avtorji znašli tudi med Nobelovimi nagrajenci, pa so se jima pridružili še *Volčji totem*, *Binu*, *Živet* idr. Kljub temu da ima kitajska literatura eno najdaljših literarnih tradicij na svetu in svoje specifičnosti v svetovni literaturi, pa je bila zunaj kroga strokovnjakov sinologov opažena šele takrat, ko si je prek dobrih prevodov utrla pot v zahodne jezike. Tako je leta 2000 Nobelova nagrada prvič šla v roke kitajskemu »disidentu«^s francoskim državljanstvom Gao Xingjianu 高行健. V slovenščini lahko beremo posredni prevod njegove zbirke kratkih zgodb *Ribiška palica za starega očeta*, ki sta jo iz fr. prevedla Taja Kramberger in Drago B. Rotar. Leta 2012 pa je bil nagrajen še Mo Yan 莫言, čigar uspeh in prepoznavnost v svetu sta v veliki meri zasluga prevajalca v angleški jezik, Howarda Goldblatta, ki je z avtorjevim privoljenjem dela pomagal prilagoditi za angleško govoreči svet v skladu z bralnimi navadami in estetiko ameriških bralcev (Hua 2021, 30). V slovenščini imamo neposredni prevod Mo Yanove kratke zgodbe »Zdravilo«^s (Kolšek in Stopar, 2006).

Kitajska dramatika ostaja v slovenskem jeziku še neprevedena. Klasična kitajska drama ima namreč svoje specifične značilnosti, ki vplivajo na uprizoritev, kot so navezanost na glasbo, vložki napevov in poezije, akrobatski vložki, posebna metrika ipd., še večji prevajalski zalogaj pa so tudi pogovorni in pokrajinsko zaznamovani ter arhaični jezik.

4 Pomembni avtorji in večkrat prevedena dela

Posebnost kitajske literature je obsežnost izvirnega gradiva – najpomembnejši in najbolj prevajani klasični kitajski pesniki, pesniki iz časa dinastije Tang (618–907), so tudi avtorji izjemno obsežnih opusov: Li Baiju 李白 je pripisanih okoli 1000 pesmi, Wang Weiju 王维 okoli 400 pesmi, Bai Juyijev 白居易 čez 2800 pesmi, Du Fujju 杜甫 čez 1400 pesmi; Su Shi 苏轼 iz časa dinastije Song (960–1279) je zapustil 2700 pesmi itd. Tako tudi v drugih tujih jezikih redko srečamo prevode celotnih opusov, ampak zbirke vedno obstajajo zgolj kot izbori pesmi. Kljub majhni količini v slovenščino prevedene literature pa je vseeno nekaj del, ki so bila posredno ali neposredno prevedena v slovenščino dvakrat ali celo večkrat. Več ponovnih prevodov je najti v liriki, in sicer že pri Gradniku, ki je pilil in popravljal svoje prevode (Stanovnik 2001, 578), nekaj pesmi, ki jih je najti

v *Kitajski liriki*, pa je pozneje neposredno prevedla Maja Lavrač (Wang Wei, Li Bai, Du Fu). Posebnost je zelo slavna, že kar ponarodela Li Baijeva domotožna pesem »*Ye si* 夜思«, ki jo zna zrecitirati tudi vsak tujec, ki se je učil kitajščine – to je poslovenilo več ljubiteljev kitajske lirike: pri Gradniku najdemo dve verziji »Noč v tujini« (1928 in 1958), pri Lavrač »Tiha je noč« (Lavrač 2018, 69), pri Rošker »Globina večera« (Rošker 2014, 59), še en posredni prevod »Tihe nočne misli« pa je prispeval tudi Iztok Osojnik (Grafenauer 1998, 393). Gradnikov opus kitajske lirike je precej obsežen, žal pa je zaradi neurejenih in nepravilnih transkripcij imen pesnikov ter nezvestih prevodov naslovov pogosto težko pesem povezati s poznejšimi neposrednimi prevodi, predvsem pa z izvirniki. Ravno zaradi težavnosti ugotavljanja, za katere pesnike gre in ob obsežnih opusih pesnikov nasploh se resna študija o tem, koliko je v *Kitajski liriki* pristnega in koliko je ob prepesnitvi vnesel Gradnik, zdi neizvedljiva.

Prevodi istih del se ponavljajo tudi pri kratki prozi očeta moderne kitajske literature Lu Xuna 鲁迅. Posrednemu prevodu iz angleškega in ruskega prevoda zbirke kratkih zgodb Mire Mihelič *Resnična zgodba o A Kjuju* (1957) je sledila razširjena zbirka z nekaterimi istimi deli v posrednem prevodu Janeza Staniča, ki je v svoj izbor, poimenovan po isti kratki zgodbi *Resnična zgodba o Ah Qju* (1980), vključil tudi nekaj poezije iz Lu Xunove zbirke *Divje trave*. Novele pa so iz izvirnika znova prevedli sinologi in jih zbrali v knjigi *Dnevnik nekega norca in druge zgodbe* (2008).

Več literarnih del enega avtorja je najti predvsem v prevodih poezije, kjer so nekateri pesniki zastopani s samostojnimi zbirkami, npr. Wang Wei, Bei Dao, Yang Lian, sicer pa imajo prevedenih več pesmi (nekatero tudi izpod rok različnih prevajalcev) še Du Fu, Wen Yiduo 闻一多, Su Shi, Bai Juyi, Li Shangyin 李商隐, Zhang Jiuling 张九龄, Meng Haoran 孟浩然 idr. Med posrednimi prevodi je treba omeniti tudi Gradnikovo zbirko poezije Li Baia (*Li Taipo*), *Pesmi Mao Zedonga* 毛泽东, ki jo je skupaj s študijo pripravil Vitomil Zupan, ter posredne prevode poezije Han Shana 寒山, ki jih je skupaj s študijo pripravil Osojnik (2000). Med proznimi avtorji pa so z več neposredno prevedenimi deli zastopani dva glavna predstavnika moderne kitajske literature Lu Xun in Lao She 老舍 ter dva izmed glavnih sodobnih, kontroverznih in slogovno težko opredeljivih pripovednikov Su Tong 苏童 in Yu Hua 余华.

Tudi med redkimi prevodi slovenske literature v kitajščino najdemo tako ponovne prevode istega dela (npr. »Sonetni venec«, *Jurij Kozjak*) kot prevode več del istega avtorja (Cankar, Prešeren, Kosovel idr.).

5 Pomembni prevajalci

5.1 Prevajalci posrednih prevodov

Kljub temu da lahko kitajsko literaturo prebiramo v neposrednih prevodih, pa prevodi prevodov nikakor niso brez vrednosti. Nekaj takih del ohranja posebno mesto v sklopu prevedene kitajske literature. Gradnik je s svojimi prepesnitvami in močnim osebnim slogom, ki pusti v pesmi izvorno zgolj idejo, pesniško snov (Pogačnik 1958, 467), navdušil slovenske bralce. Četudi se je sam zavedal, da je že najboljši neposredni prevod zgolj »kakor narobe obrnjen brokat: posamezne niti so sicer vse tu, manjka pa lepota barve in črteža«, je uspel s svojim »presajenimi cvetovi« vzbuditi slutnjo o lepota s kitajske zemlje (Gradnik 1928). Kljub kritikam glede antološkosti njegova zbirka pokriva pregled od začetkov do 1940, četudi je razvoj kitajske lirike skozi dve tisočletji in pol v prevodu nerazviden. Pomembnost tega dela in poskus umestitve v svetovno literaturo se kaže tudi v poglobljenih študijah, ki so spremljale različne izdaje (avtorjev uvod 1928, Branko Rudolf 1951 in Bratko Kreft 1958). Pripomniti velja tudi, da so pri pripravi antologije svetovne poezije *Orfejev spev* kar štirje pesniki v svojo izbiro desetih pesmi vključili eno Li Baijevo pesem: I. Minatti »Počitek na gori«, D. Zajc »Zdravico o tugi«, Miroslav Košuta že omenjeno »Noč v tujini«, isto pesem pa v lastnem prevodu »Tihe nočne misli« tudi I. Osojnik (Grafenauer 1998).

Pomemben pečat so pustili tudi priznani posredni prevajalci, ki so delno prevedli štiri klasične kitajske romane, ki zaradi svojega izjemnega obsega tudi v večini drugih jezikov niso nikoli zaživeli v celoti. Ker imajo kitajski klasični romani po 100 in več poglavij, so jih prevajalci v tuje jezike pogosto močno okrnili. Slovenski prevajalci so jih običajno prevajali iz nemščine, za te prevode pa je znano, da so bolj ko ne zgolj povzetki. Ali pa so v prevodu zaživela le izsekana poglavja iz celotnega dela – primer tega je npr. angleški prevod *Potovanje na zabod* Arthurja Waleya (*Monkey*), ki je podlaga tudi slovenskemu prevodu (Wu 1988, 371–372). Teh zahtevnih prevodov so se lotili izkušeni in uveljavljeni prevajalci: Ivan Skušek, Branko Gradišnik in Silvester Škerl.

Delni prevodi štirih temeljnih romanov iz obdobja dinastij Ming in Qing *Lepe gospe z bogatega dvora*, *Razbojniki z močvirja Ljanšan*, *Potovanje na zabod* in *Sanje v rdeči sobi* tako predstavljajo izjemen podvig v prevajanju in v okrnjeni obliki prinašajo nek okus, kaj je bil tradicionalni kitajski roman. Prizadevanja za upoštevanje vseh ravni besedila (fonetičnega, gramatičnega, semantičnega in kontekstualnega), upoštevanje celostnosti umetnine in podobna načela prevajanja romanov (Stanovnik 2001, 589) pa so pri rokovanju s kitajskimi romani običajno popolnoma potisnjena v ozadje. Obsežnost dela je tudi pri sodobnih kitajskih romanih še vedno velik prevajalski zalogaj, zaradi česar si založniki pogosto prizadevajo za skrajšanje del, prevajalci pa si pomagajo s posrednimi prevodi.

5.2 Prevajalci neposrednih prevodov

Prevajalci literature iz kitajskega jezika so z večletnim študijem pridobili širše poznavanje kitajske kulture, večinoma pa ne izbirajo med žanri.

Jana S. Rošker, ki je tudi sicer zaslužna za odprtje Oddelka za azijske študije, je poskrbela za prvi neposredno preveden Han Zhenbojev roman *Odvečna* in Lao Shejev roman *Rikša*. Skupaj s sodelavci je poskrbela za strokovne prevode Lu Xunove kratke proze (*Dnevnik nekega norca in druge zgodbe*), v drobni zbirki prevodov nekaj primerov klasične kitajske poezije *Puščavnik*, ki ji je dodala glasbeno podlago, pa se je spoprijela tudi s prevajalskimi problemi, ki jih prinaša zelo drugačna poetika. Na področju prevajanja poezije je nezanemarljiv prispevek Maje Lavrač, strokovnjakinje za kitajsko literaturo, ki se je poglobila v bisere kitajske poezije iz dinastije Tang, predvsem v opus Wang Weija, kot prva pa je prevajalski stroki in študentom predstavila prevajalske probleme ter bila mentorica prevajalskemu podmladku. Svoje prevode poezije je pogosto vtkala v znanstvene študije, kot sta *Svet v kaplji rose* in *Onkraj belih oblakov*, kjer je podrobneje predstavila več aspektov tradicionalne kitajske poetike. Prevajalsko delo pa je začela z zbirkami pravljic in moderno kratko prozo (*Sužnjevo srce*).

Delo svojih profesorice je nadaljeval novi rod sinologov, ki se je prav tako več let izobraževal doma, na Kitajskem ter Tajvanu. Andrej Stopar je poskrbel predvsem za prevode proze, lotil se je sodobnih romanov, v svetu odmevnemu Jiang Rongovem 姜戎 romanu *Volčji totem* sta sledila še Su Tongov *Binu* in Cao Wenxuanov mladinski roman *Sončnica in Bron*. Neposrednega prevajanja romana se je lotila tudi Natalija Toplišek, in sicer je prevedla Yu Huajev *Živet*, sodelovala pa je tudi pri prevajanju slovenskih otroških del v kitajščino.

Stopar je v sodelovanju s Katjo Kolšek pripravil antologijo kratke proze *Naj cveti sto cvetov*, nekaj prevodov kratke proze pa sta objavila tudi v literarnih revijah. Moči sta združila tudi na področju poezije pri pesniški zbirki *Yang Lian* in sodelovala pri antologijah *Kitajska meglena poezija* in *Sodobna kitajska poezija*, ki ju je sicer slovenskim bralcem predstavila Špela Oberstar, del prevodov in študijo pa je prispevala tudi Helena Motoh. Katja Kolšek je poskrbela za prevode kitajske poezije naj sodobnejših avtorjev, ki so se udeleževali festivalov Vilenica in Dnevi vina in poezije (Bei Dao, Yang Lian, Ouyang Jianghe, Zhao Si), Wang Yinove prevode za festival pa je pripravila Mojca Pretnar, ki je objavila tudi nekaj prevodov klasične in moderne poezije (Su Shi, Wen Yiduo) največkrat v sklopu znanstvenih raziskav, na področju prevodov kratke proze pa je z antologijo *Zgodbe iz Kitajske in s Tajvana* v kontekst kitajske literature vključila tudi tajvansko literaturo, ki je pisana v kitajskem jeziku, a pogosto izločena iz vseh debat. Da tajvanska literatura ni ostala pozabljena, je poskrbela Katja Kraigher s prevodom tajvanskega romana *Poslovilna pisma z Montmartra*.

Število neposrednih prevodov je v porastu, kakšen primer neposrednega prevoda predvsem poezije pa bi lahko našli v znanstvenih razpravah (npr. razprava Jana Vrhovskega iz

2015 vsebuje prevode Su Shijeve, Bai Juyijeve in Liu Zongyanove poezije), monografijah (Lavrač 1999 in 2018) ali drugih strokovnih publikacijah (Rošker 1992).

6 Prevodoslovne obravnave

Da je prevajanje kitajske literature trd oreh, saj slovenski prevod ne more posneti grafičnih posebnosti, ritma, rime, tonalnih kadenc in strnjenosti (Pogačnik 1958, 465), so se zavedali že posredni prevajalci in drugi strokovnjaki, kar je razvidno iz opazk v sicer redkih študijah ob izdajanju posrednih prevodov. Osnovno pojasnjevanje tako okoliščin kitajske literature kot strukture jezika in pisave v poeziji (Gradnik 1958) kot tudi simbolnih podob in različnih tipov poezije (Mao 1975) ter zgodovinskih aspektov poetike (Gradnik 1951), četudi povzeto po tujih prevodih in z nekaterimi napakami in pomanjkljivostmi, se zdi nujni spremljevalec vseh zgodnejših izdaj posredno prevedene poezije, v prozi pa tudi pojasnjevanje izbire tujih prevodov, ki so podlaga za slovenski prevod (Lu 1980).

Kratke prevajalske opazke znotraj študij so stalnica tudi v neposrednih prevodih, kot da prevajalci želijo opozoriti na zagato, na zev, ki je tudi neposredni prevod ne more zakrpati. Zato pogosto utemeljujejo izbiro med zvestobo izvorniku ali poetičnostjo, izvorno obliko ali naravnim ritmom v prevodnem jeziku ipd.

Prevajalske zagate posebej pri prevajanju tradicionalne poezije je iz izkušenj natančneje razložila Maja Lavrač (Lavrač 1996, 13–23). V prispevku je pojasnila asociativnost in večpomenskost pismenk, ki v enozložni in kratki klasični poeziji še posebej prideta do izraza, obenem pa razložila, kako rokovati s slovarji ter kako razbrati ustrezne pomene. Opozorila je na elemente, ki se v prevodu izgubijo (rima, oblika, metrum), ter utemeljila lastno pot prepesnjevanja, kjer opušča obliko, rimo, ločila. Poudarila je tudi idejo kitajske estetike, da je globino pesmi mogoče doumeti zgolj s poznavanjem ozadja avtorja in simbolov. Še bolj poglobljeno se dileme glede prevajalske zvestobe loti v spremni besedi k prevodu *Wang Weija* (Wang 1997, 183–188).

Medtem ko Lavrač pri prevajanju poezije daje prednost poetičnosti in ne zvestobi (Wang 1997, 183–188), si Rošker v svojem skromnem izboru sedmih pesmi zada cilj prevesti poezijo v okviru evropskih shem z upoštevanjem strogih in zapletenih tradicionalnih kitajskih metričnih načel. Opozori na elemente, ki se v prevodu izgubijo zaradi vizualne narave kitajske pisave, ki prinaša konotacije, ki jih fonetične pisave nimajo (Rošker 2014, 7–13). Gre za to, da v nekaterih kategorijah kitajskih pismenk posamezni elementi pismenke nastopajo kot pomenski elementi, ki prispevajo k celostnemu pomenu pismenke in razkrivajo kulturne ali čustvene elemente, način mišljenja ipd. Taka je npr. pismenka *yi* 意 z osnovnimi pomeni »misel«, »ideja«, »pomen«, »želja« idr., ki vzniknejo iz asociativne povezave pismenk *yin* 音, ki pomeni »zvok«, in *xin* 心, ki pomeni »srce«. V prevodu se vse te asociacije izgubijo.

Tudi Pretnar v poskusih ohranjanja zunanje oblike, rime in kar največje mere vsebinske zvestobe, ugotavlja, da v prevodu niso mogoče niti določene preproste ponovitve, na primer ko pesnik namesto zgolj rime uporablja iste besede na koncu rimanih verzov tematsko povezanih pesmi, še posebej pa prevodu spodleti pri specifičnih tipih poezije, kot je palindromska pesem (Pretnar 2015, 152, 155).

Prevajanje proznih oblik prinaša nekoliko manj dilem, a so prevajalci vseeno kot problem pogosto izpostavili večpomenskost kitajskih pismenk in samo strukturo jezika (Toplišek v Yu 2016, 153). Tudi Mitja Saje se dotakne problemov, s katerimi so se spoprijemali prevajalci obsežnih romanov, rešitev v zvezi s prevajanjem naslovov, imen ipd. (Wu 1988, 371–375).

Nekaj tem s področja prevodoslovja je bilo torej nakazanih, v glavnem pa je, kar se tiče prevajanja iz kitajščine, to polje skorajda neobdelano.

7 Zaključek

Prevajanje iz kitajščine je še vedno v relativno začetni fazi, prevodi so bolj ko ne naključne priložnosti brez sistematične usmeritve. Neposredne prevode predvsem zaradi narave jezika, ki oteži in podaljša prevajalsko delo, še vedno pogosto preglasijo posredni prevodi. Velik del prvih prevodov je nastal zgolj zaradi prevajalčevega zanimanja za avtorja, delo ali v okviru raziskav, pozneje pa so ob vse večji pozornosti za kitajsko literaturo v svetu več zanimanja za prevode pokazali tudi slovenski založniki in strokovnjaki za literaturo. V vse bolj pestri medkulturni izmenjavi in širjenju nabora neposrednih prevajalcev je pričakovati tudi na področju kitajske literature vse več izmenjav v obliki prevodov. Medtem ko je polje prevajanja že zorano in je obrodilo nekaj sadov, pa se polje prevodoslovja šele orje.

8 Seznam sorodnih poglavij v monografiji

Literarnopredvodne izmenjave z japonščino

Bibliografija

- Diao, Šaohua. 1988. »France Prešeren na Kitajskem.« V *Zbornik Društva slovenskih književnih prevajalcev – 13*, uredili Irena Trenc-Frelj, Frane Jerman in Janko Moder, 97–99. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Gradnik, Anton. 1928. *Kitajska lirika*. Ljubljana: Založba Jug.
- Gradnik, Anton. 1951. *Kitajska lirika*. Maribor: Obzorja.
- Gradnik, Anton. 1958. *Kitajska lirika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Grafenauer, Niko. 1998. *Orfejev spev: antologija svetovne poezije v izboru slovenskih pesnikov*. Ljubljana: Nova revija.
- Hua, Jing. 2021. »Translated Literature Field & Translator's Habitus: Promotion of Mo Yan's Novels in the Context of World Literature.« *International Journal of Comparative Literature & Translation Studies* 9, št. 4: 28–37.
- Javna agencija za knjigo Republike Slovenije. b. d. »Javni razpis za izbor kulturnih projektov na področju prevodov v tuje jezike 2009–2021«. Dostop 31. 07. 2022. <https://www.jakrs.si/javni-razpisi-in-pozivi/razpisi-in-pozivi>.
- Kitajsko-evropski mednarodni literarni festival (*Zhong Ou guoji wenxue jie* 中欧国际文学节). »10 najboljših slovenskih literarnih mojstrov in kitajskem prevodu«. Zadnjič posodobljeno 31. 1. 2022. Dostop 31. 07. 2022. https://mp.weixin.qq.com/s?__biz=MzU1MDQ0MjIxNA==&mid=2247498267&idx=1&sn=0055dcd-030d687a4006565fea6a462bc&chksm=fba23f92ccd5b6840c756f101e99aedbe827873205a-89e21f7d08dadcaa17c3be3ccf7c016#rd.
- Kolšek, Katja in Andrej Stopar. 2006. *Naj cveti sto cvetov: sodobna kitajska kratka proza*. Maribor: Litera.
- Komelj, Bogo. 1960. »Jurij Kozjak v kitajščini.« *Dolenjski list*, 4. februar 1960.
- Lao, She. 1994. *Rikša*, prevedla Jana S. Rošker. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Lavrač, Maja. 1996. »Kako ujeti trenutek večnosti in ga iz pismenk preleti v črke.« V *Zbornik Društva slovenskih književnih prevajalcev – 20*, uredila Majda Stanovnik, 13–23. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Lavrač, Maja. 1999. *Onkraj belih oblakov: daoistična in budistična simbolika v poeziji kitajskega pesnika Wang Weija*. Maribor: Obzorja.
- Lavrač, Maja. 2018. *Svet v kaplji rose*. Maribor: Aristej.
- Levstik, Fran. 1967. *Martin Krpan*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Lu, Xun. 1980. *Resnična zgodba o Ah Qju: izbrane novele*, prevedla Janez Stanič in Slavko Rupel. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Mao, Zedong. 1975. *Pesmi*, prevedel Vitomil Zupan. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Osojnik, Iztok. 2000. »Mrzla gora« in »Puščavnik z gore Han Shan.« *Poligrafi: revija za religio-logijo, mitologijo in filozofijo* 5, št. 17–18: 231–257.
- Pogačnik, Jože. 1958. »Srečanje s kitajsko poezijo.« *Naši razgledi*, št. 19: 464–467.

- Prešeren, France 弗朗西 普列舍伦. b. d. *Shisi hang shi de huahuan* 十四行诗的花环, prevedla Li Miao 李淼 in Zhou Shuiyu 周水瑜. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba.
- Pretnar, Mojca. 2015. »Su Shi in razcvet tem v poeziji *ci* - na primeru pesmi na melodijo 'Mesečina na Zahodni reki'.« *European Jesuits in China: the importance of the Jesuits for the cultural and scientific development of European and Chinese society* 19, št. 2: 141–161.
- Rošker, Jana S. 1992. *Zmajeva hiša: oris kitajske kulture in civilizacije*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Rošker, Jana S. 2014. *Puščavnik*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Stanovnik, Majda. 2001. »Prevodna književnost.« V *Slovenska književnost III*, uredil Jože Pogačnik, 573–595. Ljubljana: DZS.
- Vrhovski, Jan. 2015. »Budistična ikonografija in simbolizem chana v Su Shijevi pesmi 'Sliki Wang Weija in Wu Daozija'.« *European Jesuits in China: the importance of the Jesuits for the cultural and scientific development of European and Chinese society* 19, št. 2: 163–196.
- Wang, Wei. 1997. *Wang Wei*, prevedla Maja Lavrač. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Wu, Chengen. 1988. *Potovanje na zahod*, prevedel Branko Gradišnik. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Yu, Hua. 2016. *Živeti*, prevedla Natalija Toplišek. Ljubljana: Cankarjeva založba.

POVZETEK

Sprehod skozi kratko zgodovino literarnega prevajanja iz kitajščine v slovenščino in obratno osvetli obojestransko zanimanje, ki se je začelo z medkulturno izmenjavo prek posrednih prevodov, z možnostmi učenja daljnega jezika pa se daljni kulturi spoznavata tudi prek neposrednega prevajanja. Obe kulturi sta si že izmenjali nekaj temeljnih klasičnih literarnih biserov, vse bolj živahne pa so izmenjave med sodobnimi literati. Med žanri prevladujejo lirika, kratka proza in romani. Kljub majhnemu naboru prevodov pa so bila na obeh straneh nekatera dela prevedena tudi dvakrat ali celo večkrat. Že posrednega prevajanja kitajske literature v slovenščino so se lotevali izkušeni prevajalci, neposrednih prevodov pa se lotevajo večinoma strokovnjaki, ki so v daljni kulturi preživeli dlje časa. Medtem ko je prevajanje že obrodilo nekaj sadov, pa so prevodoslovne študije še zelo omejene in jih večinoma zamenjujejo kratke opazke v spremnih študijah, s katerimi prevajalci želijo opozoriti na težavnost prevodov zaradi vrzeli med jezikoma, predvsem zaradi vizualne narave kitajskega jezika, ritma, rime, tonalnih komponent ipd. Tako v prevajanju kot na področju prevodoslovnih študij pa se nakazuje nadaljnji razvoj.

ABSTRACT

A walk through the short history of literary translation from Chinese into Slovene and vice versa highlights the mutual interest that began with intercultural exchanges through indirect translations, and with the possibility of learning a distant language two distant cultures are also introduced to each other through direct translation. Both cultures have already exchanged some fundamental classical literary works, and exchanges between contemporary writers are increasingly lively. Lyric poetry, short fiction, and novels dominate the genres. Despite the small number of translations, some works have been translated twice or even more times on both sides. While the indirect translation of Chinese literature into Slovene has already been undertaken by experienced translators, direct translations are mostly undertaken by experts who have spent a longer period inside the foreign culture. While translation has borne some fruit, translation studies are still very limited and are mostly replaced by brief observations in accompanying studies, which translators use to point out the difficulty of translation due to the gaps between the two languages, especially the visual nature of the Chinese language, rhythm, rhyme, tonal components, etc. However, there are signs of further developments in both translation and translation studies in this context.